

Bir Zühhd Şairi Olarak Ebu'l-Esved Ed-Düelî

Muhammed Recai GÜNDÜZ*

Bir Zühhd Şairi Olarak Ebu'l-Esved Ed-Düelî

Özet ► Ebu'l-Esved ed-Düelî, Erken İslâmî dönemde yaşamış, Hz. Ali'nin öğrencisi ve en büyük destekçisi olan, nahiv ilminin kurucuları arasında gösterilen bir tabidir. Bu özellikleri yanında Emevi döneminin zühhd şairlerinden biri olarak ön plana çıkmıştır. Klasik kaynaklarda birçok şiirine yer verilmiştir.

Ebü'l-Esved ed-Düelî el-Cerîr, Ferazdak gibi döneminin otoriter şairleri içinde değerlendirilmemiştir. Ancak şiirinde kendine has bir üslubu ve konuları ele alış biçimi ile değerlendirilebilecek bir şairdir. Ancak şair yönü ihmal edilmiş ve bu yönü üzerinde detaylı çalışılmamıştır. Bu çalışmada ed-Düelî'nin şair yönü üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Emevi dönemi şiiri, Ebu'l-Esved ed-Düelî, zühhd şiiri, tabiun, muhadram

Abstract ► Ebu'l-Esved ed-Düelî, is a shown among the founders of syntax rules who lived in early Islamic era and who was student and greatest supporter of Hz.Ali. Besides these features, he came to forefront as one of the ascetic poets of Emevi era. Many of his poems are took place in classis sources.

Ebü'l-Esved ed-Düelî was not considered among the dominant poets of the era like Ferazdak and el-Cerîr. However, he is a poet who may be appreciated with his specific wording and manner of dealing with the subjects in his poems. But, his poet side was ignored and no studies were conducted in details thereon. In this study, emphasis will be put on the poet side of ed-Düelî.

Keywords: Umayyad poetry, Ebu'l-Esved, poem of asceticism, tabiun, muhadram

GİRİŞ

Ebü'l-Esved ed-Düelî denilince ilk olarak akla gelen, nahiv ilminin kurucusu ve Kur'an-ı Kerimin ilk noktalama işaretlerini koyan kişi olmasıdır. İslam adına

---

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belâgatı Ana Bilim Dalı Okutmanı. gunduzz@gmail.com

bu denli büyük bir hizmeti olmasına rağmen pek tanınmayıp hakkında detaylı bilgiler bulunmamaktadır. İslâm âlemine bakıldığında ed-Düelî hakkında çok az çalışmalar yapılmıştır. Arap dünyasında yapılan çalışmalarda da genellikle ed-Düelî'nin dilci olması yönü ele alınmıştır. Ancak ed-Düelî'nin hayatı incelendiğinde, dilci ve hadisçi olmasının yanı sıra en büyük özelliklerinden birinin şair olduğu görülmektedir

Ebû'l-Esved ed-Düelî, hem Sadru'l-İslam hem de Emevi döneminin şairlerinden sayılmaktadır. Ancak çoğu tabakât kitabı onu Emevi döneminin zühd şairleri arasında göstermiştir. Bunun nedeni ise Sadru'l-İslam döneminde dini ve zühd şiirleri ve şairlerinin çok olup Emevi döneminde zühd şairlerinin çok az olmasıdır. Dolayısıyla az olması onu ön plana çıkarmaktadır. Edebiyatçılar, Ebû'l-Esved ed-Düelî'nin hem şair yönüne pek önem vermediler hem de Emevi dönemindeki zühd şiirlerini ele almadılar.

1. HAYATI

1.1. İsmi ve Nesebi

Ebû'l-Esved'in ismi, künyesi ve lakabı konusunda âlimler arasında ihtilaf vardır. Bu ihtilafın nedeni de yaşadığı dönemlerde şöhret bulduğu lakabının kullanılıp kendisinin ve babasının isminin kullanılmamasıdır.¹ Dolayısıyla isim ve nesep bilgisi bize net bir şekilde ulaşmamıştır. el-İsâbe'de ismi Zalim b. Amr b. Süfyan olarak geçmektedir.² İbn'ul-Hacer el-Askalanî (ö.852/h.) ise isminin Amr b. Osman veya Osman b. Amr olarak geçtiğini ancak daha çok künyesi ile meşhur olduğunu belirtmektedir.³ Ebû'l-Esved'in Ailesi Hz. Peygamber'in de soyu olan Kinâne kabilesine dayanmaktadır.⁴

¹ es-Sükkerî, Ebû Saîd el-Hasen b. el-Hüseyn b. Ubeydillâh el-Atekî (1998), *Divanu Ebi'l-Esved ed-düelî*, Mektebet'ül-hilal, thk. Şeyh Muhammed Hasan Âl Yasin, s. 18.

² el-Askalanî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Hacer, *el-İsâbe Fi Temyizi's-Sahâbe*, Maktabat'ül-asriyye, Beyrut ty, I.baskı, I, s. 739.

³ el-Askalanî, İbnü'l-Hacer, *Tehzibu't-tehzib*, Müessesetü'r-risale, Beyrut ty, II, s. 249.

⁴ el-Kalkaşandî, Ebu Abbas Ahmad, *Nihayet'ül Ereb Fi Marifeti Ensabi'l-Arab*, Dar'ül-kütüb'ül Lübnanî, Beyrut ty, s. 408.

1.2. Müslümanlığı

Âlimler arasında Ebû'l-Esved Ed-Düelî'nin sahabî⁵, tabî⁶ ve Muhadram⁷ olma hususunda görüş ayrılıkları vardır. Âlimlerin çoğu Tabiinden veya Muhadramundan olduğunu söylemektedirler. Ancak Sahabi olduğuna dair rivayetler çok azdır. el-İsfahanî (ö.356/h.) kitabı *el-Eğâni*'de şöyle demektedir: “Ebû'l-Esved ed-Düelî tabîunun önemli kişilerinden, fıkıhçı ve muhaddislerindedir. Ömer b. Hattab (r.a.) ve Ali b. Ebi Talib (r.a.) ve birçok sahabeden hadis rivayet etmiştir. Hz. Ali taraftarlarından biriydi.”⁸ İbn Cezerî (ö.833/h.) ve Şeyh Mamakanî⁹ (ö.1351/h.) ise Ebû'l-Esved'in Muhadramdan olduğunu söylemektedirler.¹⁰ Ancak İsfehânî, Süyûtî ve daha birçok âlim Tabiun'dan olduğunu söylemektedir.

Âlimler arasında farklı görüşler ortaya çıkmasına yol açan diğer bir konu ise, Hz. Peygamber zamanında mı yoksa Hz. Peygamber'den sonra mı Müslüman olduğu bahsidir. Çünkü Tabii veya Muhadram olması onun Peygamber döneminde Müslüman olmuş olmasına bir engel değildir. İbnü'l-Hacer kitabında Vakidi'den şöyle aktarımda bulunmuştur: “Ebû'l-Esved Peygamber döneminde Müslüman olanlardandır”.¹¹ İbnü'l-Cezerî de yine Hz. Peygamber döneminde Müslüman olduğunu söyleyen âlimlerdendir.¹² Süyûtî Ebû'l-Esved'in tabîunun

⁵ İlk dönemlerden itibaren birçok âlim tarafından sahabenin çeşitli tanımları yapılmışsa da bunların bir kısmı pek çok sahabeyi dışarıda bırakacak kadar dar, bir kısmı sahabe olmayanları da kapsayacak kadar geniş tutulduğu için tenkit edilmiştir. Hadis âlimlerinin sahabe tanımı daha kapsamlıdır. İbn Hacer el-Askalânî sahabeyi “Hz. Peygamber'e mümin olarak erişen ve Müslüman olarak ölen kimse” şeklinde tarif etmiştir. Bkz. Mehmet İpşirli, “Sahabe”, *DİA* c. XXXV, s.45.

⁶ Sahâbeyi Müslüman olarak gören ve Müslüman olarak ölen ikinci nesli ifade eden terimdir. Bkz. Arif Ulu, “Tabiin” *DİA*, 2010, c. XXXIX, s. 328.

⁷ Cahili dönemde yaşayıp İslam geldikten sonra şirk inancı ile ilişkisini keserek Müslüman olmuş kişilere denilmektedir. Bkz. Dursun Hazer, *Hz. Peygamberin (a.s.) şairleri*, Hitit Kitap, Ankara 2008, s. 17.

⁸ el-İsfahanî, Ebu'l-Ferec Ali b. Hüseyin, *Kitabu'l-eğâni*, Darü's-sadı, Beyrut ty, XII, s.112.

⁹ el-Mamekânî, Abdullah, *Tankihu'l-mekal Fi İlmi'r-rical, Müessesese al Beyt li İhyai'r-türas*, 1. Baskı, XII, s.111.

¹⁰ İbnü'l-Cezerî, *Gayetü'n-nihaye fi Tabakati'l-kurra*, Darü'l-kütüb'i'l-ilmîyye, Beyrut ty, I, s. 314.

¹¹ Askalanî, İbnü'l-Hacer, *Tehzibu'r-tehzib*, Müessesetü'r-risale, IV, s. 481.

¹² İbnü'l-Cezerî, *Gayetü'n-nihaye fi Tabakati'l-kurra*, Darü'l-kütüb'i'l-ilmîyye, Beyrut ty, I, s.314.

büyüklerinden olduğunu belirtmiştir.¹³ Miğravî ise; Ebû'l-Esved'in Peygamber zamanında Müslüman olduğunu ancak Peygamber'i görmediğini ifade etmektedir.¹⁴ Bu görüşler ışığında onun Hz. Peygamber döneminde yaşadığı, döneminde Müslüman olduğu ancak onu görmediği için Tabiun'dan sayıldığı görüşü ağır basmaktadır.

1.3. İlmî

İmam Suyuti onun hakkında şöyle demiştir: “Ebû'l-Esved, nahiv ilminin kurucusu, görüş yönünden insanların en kâmillerinden, akıl olarak en üstünlerindedir. Ali taraftarlarından olan bir şairdir. Ömer b. el-Hattab, Ali b. Ebi Talib, İbn Abbas ve Ebu Zer gibi birçok büyük sahabeden hadis rivayet etmiştir.¹⁵ el-Askalânî de “Ebû'l-Esved akıl, din, zekâ, beyan sahibidir” demiştir.¹⁶ Muhammed el-Azami ise Ebû'l-Esved'in sika¹⁷ olduğunu, Ali taraftarlarından olsa da asla aşırılığa kaçmadığını, Rafiziler gibi Sahabilere dil uzatmadığını belirtmektedir. Zira böyle olsaydı hadisçiler onun rivayetlerine asla önem vermezdi.¹⁸

1.4. Nahiv İlminin Kurucusu Olması

Ebû'l-Esved'in nahiv ilminin kurucusu olduğu konusunda birçok rivayet vardır. Bu rivayetlerin bazıları Ebû'l-Esved'in tek başına nahiv ilmini inşa ettiğini iddia ederken, bazı rivayetler ise bunu Hz. Ali'ye dayandırmaktadır.¹⁹ Zebîdî (ö.379/h.)'ye göre Ebû'l-Esved, nahiv ilmini ilk olarak kuran ve kısımlara ayıran dır. Bunu Arapların, Arapçayı konuşurlarken yaptıkları hataların çoğalmasından sonra yapmıştır. Fail, Mef'ûl, Muzâf ve nasb, cer, cezm ve ref eden harfleri ko-

¹³ es-Suyutî, Celaluddin Abdurrahman, *Buğyetü'l-vu'a Fi Tabakati'l-lugaviyyin ve'n-nuhât*, Dâr'ül-fikr, Beyrut 1979, 2.baskı, II, s. 22.

¹⁴ el-Miğravî, Muhammed b. Abdurrahman, *Mevsûatu Mevakifi's-selef Fi'l-akideti ve'l-menbeci ve'l-Terbiyeti*, Maktabatü'l-islamiyye, Kahire 2007, I, s. 368.

¹⁵ es-Suyutî, *Buğyetü'l-vu'a Fi Tabakati'l-lugaviyyin ve'n-nuhât*, II, s. 22.

¹⁶ el-Askalânî, İbnü'l-Hacer, *Tehzibu't-tehzib*, IV, s. 481.

¹⁷ Râvinin güvenilir olduğunu ifade eden hadis terimidir. Bkz. Ahmet Yücel, “Sika”, *DİA*, 2010, XXXVII, s. 175.

¹⁸ el-Azami, Ebu Meryem b. Muhammed, *el-Hicecu'd-Damiğat li Nakdi Kitabi'l-meraciat*, Daru's-sadik-Daru'l-iman, I, s. 285.

¹⁹ Dayf, Ahmed Şevkî Abdüsselâm, *el-Medarisü'n-nahviyye*, Darü'l-mearif, Mısır ty, 7.Baskı, s. 13.

nularını belirlemiştir. Ayrıca nahvi ilk kurduğu gibi harfleri noktalama ve harekelemenin de kurucusudur.²⁰ Zirikî, dilliliği ile ilgili şöyle demiştir: “Nahiv İlminin kurucusudur. Ali b. Ebî Talib, nahiv ile ilgili bazı kurallar yazmış, Ebû'l-Esved ise bunun üzerine ilave ederek bunu ilerletmiştir. Bazı âlimler ise onun sadece hareke ve tenvinleri koyduğunu söylemiştir”.²¹

1.5. Zühd Şiiri

Zühd, sözlükte “dünyaya olan hırsın ve arzunun zıddı” manasındadır.²² Bir şeye meyletmeyi terk etmektir. “ez-Zuhd, ez-zehâde” (الزهد و الزهادة) kelimesi “bir rahatsızlık sonucu bir şeyden yüz çevirmek manasına da gelmektedir.²³ الزهد kökünden olan المزهد “az mülke sahip” olan demektir. Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur: “أفضل الناس مُؤْمِنٌ مُزْهِدٌ” “insanların en faziletlisi mülkü az olanıdır”.²⁴

İstılahtaki anlamı ise; günahattan uzak durmak, ihtiyaç fazlasını almamak, Allah'tan alıkoyan şeyleri terk etmek ve yüz çevirmek, ahirette rahat etmek için dünyadaki rahatlığı bırakmaktır. Kanaat ile yakın manalarda olsalar da kanaatten daha geniş anlamı vardır. Kanaat orta yolda olmayı, zühd ise korkmayı, helal olan şeylerden dahi kaçınmayı ve şehveti bastırmayı gerektirir.²⁵

²⁰ ez-Zebîdî, Muhammed b. El-Hasan, *Tabakat'ün-nahviyyin ve'l-lügaviyyin*, Darü'l-mearif 1984, 2. Baskı s. 21.

²¹ ez-Zirikî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris, *el-A'lam Kamus Teracim Li Eşheri'r-rical ve'n-Nisa min'l-Arab ve'l-mustagrabin ve'l-müsteşrikin*, III, s. 236.

²² İbn Manzur, Muhammed b. Mukrim, *Lisan'ul-Arab*, Zühd maddesi.

²³ Mecme'u'l-luğati'l-Arabiyya, *Mu'cem'ul-Vasit*, Zühd maddesi.

²⁴ Er-Râzi, Ebu Bekir b. Abdulkadir, *Muhtaru's-sihab*, Zühd Maddesi.

²⁵ Şeyhânî, Muhammed, *et-Terbiyet'ur-ruhiyyah Beyne's-sufiyyin ve's-selefiyyin*, Dar'ul-kuteybe, s.155.

2. EBÛ'L-ESVED ED-DÜELÎ'NİN ŞİİRİ VE ÖZELLİKLERİ

Ebû'l-Esved ed-Düelî Sadr'ul-İslam ve Emevi dönemi zühd şairlerinden birisi olarak görülmektedir. Curcî Zeydan (ö. 1914) bu dönemin şairleri hakkında şöyle demiştir: “Şairleri doğruluğa, adalete ve fikir bağımsızlığına alıştılar. Muaviye'nin hilafeti hak etmediğini, onu zorla ve cebren aldığını düşünüyorlardı. Ebû'l-Esved Ed-Düelî de İslam kültürünün bir parçasını inşa eden bu şairlerden birisidir. Şüphesiz onun uzun hayatı, olaylar, değişimler ve tecrübelerle doludur. Diğer bir gerçek ise; Ebû'l-Esved Ed-Düelî otoriter bir şair değildi, ancak belli bir metodu olan ve elinden gelenin en iyisini ortaya çıkaran bir şairdir. Divanına baktığımızda Arap şiir sanatının hemen hemen her konusunu ele almıştır. Şiirleri daha çok etrafında meydana gelen olayları gücü nispetinde doğru bir şekilde aktarmaya çalışmıştır.”²⁶

2.1. Şiir Sanatı*

2.1.1. Vasıf (Betimleme)

Genellikle özel hayatında yeri olan bir hayvanın, devenin, güvercinin veya bir vadinin tasvirini yapmıştır. Yolculuğuna atı ile çıktığı bir sabah, çölün tasvirini yapmaktadır:

إلى أن بدا فجر الصباح ونجمه   وزال سواد الليل عما يغيب
وصحراء سختيت يحاربها القطا   ويرتد فيها الطرف أو يتقصب
قطعت إذا كان السراب كأنه   سحاب على أعجازه متنصب

*Ta ki sabahın ışıkları görünür ve yıldızları
Ardından gecenin karalığı örttüğü şeylerin üzerinden kalkar
Güvercinlerin şaşakaldığı un misali dümdüz bir sahra
Orada bakışlar ya dalga dalga dalgalanır ya da kesik kesik olur
Yol aldım bir de baktım ki serap sanki
Bulut olmuş arkasından yükseliyor*

²⁶ Curcî Zeydân, *Tarih'ul-edeb'il-Arabi*, s. 276.

* Şairin divanından aktardığımız beyitler için bkz. es-Sükkerî, Ebû Saïd el-Hasen b. el-Hüseyn b. Ubeydillâh el-Ateki (1998), *Divânu Ebi'l-Esved ed-Düelî*, Mektebetü'l-Hilâl, thk. Şeyh Muhammed Hasan Âl Yasin.

2.1.2. Medih (Övme)

Ebû'l-Esved'in şiirlerinde övdüğü konular daha çok dinî değerler ve davranışlardır. Şiirleri doğruluk, sözünde durmak, Ehl-i Beyti ve özellikle de Hz. Ali'ye sevgi beslemek konularını barındırır. Ebû'l-Esved sadece akrabalarını, dostlarını ve tanıdıklarını övmüştür. Medih şiirlerinde sanat hedefi güdülmemiş, içinde canlanan duyguları doğru bir şekilde şiire dökmüştür. Dolayısıyla bu konudaki şiirlerinin sanatsal yönleri zayıf kalmıştır.

Bir kasidesinde kendisine iyilik eden bir arkadaşını, yaptığı iyilikten dolayı minnet duyup methediyor:

جَزَى اللهُ رَبُّ النَّاسِ خَيْرَ جَزَائِهِ أَبَا مَاعِزٍ مِنْ عَامِلٍ وَصَدِيقٍ

قَضَى حَاجَتِي بِالْحَقِّ ثُمَّ أَجَاذَهَا بِصَدَقٍ وَبِعِضِّ الْقَوْمِ غَيْرُ صَدُوقٍ

*İnsanların Rabbi olan Allah onu mükâfatlandırsın
Arkadaşım ve yardım sever arkadaş olarak*

*Bazı kavimler samimi değilken o samimiyetle
Sıkıntımı gerçekten giderdi*

Ebû'l-Esved, şiirlerinde İslam ile birlikte ortaya çıkan dini kavramlar üzerine odaklanmıştır. Bu şiirlerinde Allah'a olan inancı ile övündüğü gibi hayâ, bağışlama ve doğru yol gibi sahip olduğu güzel davranışları ile de övünmüştür. Şu beyitte sahip olduğu güzel ahlakın, kendisini kötü huylardan koruduğunu ifade etmiştir:

وَإِنِّي لَيْثِنِي عَنِ الْجَهْلِ وَالْخَنَاءِ وَعَنْ شَتْمِ ذِي الْقُرْبَى خَلَاتِقُ أَرْبَعٍ

حَيَاءٌ وَإِسْلَامٌ وَتَقْوَى وَإِنِّي كَرِيمٌ، وَمِثْلِي قَدْ يَضُرُّ وَيَنْفَعُ

*Ben cehaletten, ağzımı bozmaktan, akrabalara kötü söz söylemekten alı koyan
dört davranış sahibiyim*

*Hayâ, İslam, takva ve cömert olmamdır. Beni gibi olanlar da zarar verip fayda
sağlayabilir.*

2.1.3. Mersiye

Ebû'l-Esved, şiirlerinde sadece Hz. Ali ve Ehli beyte mersiyeler düzmüş, bunlar dışında hiç kimseye mersiye nazmetmemiştir. Mersiyelerinde Hz. Aliye ve Ehl-i beyt'ine olan sevgisini, samimiyetle olan bağını ifade etmektedir. Bu konudaki en önemli şiiri Ehl-i beyt hakkında olan sevgisini ifade eden, Ehl-i beyt ve onlara tabi olanların İslam'ı temsil ettiğini savunduğu, kendilerinin hak üzere olduklarını, bunların dışında kalanların ise batıl üzere olduklarını ve Ehl-i beyt'ten uzak kalmanın küfür olduğunu söylediği şu mersiyesidir:

يا نَاعِي الدِّينِ الَّذِي يَنْعَى التَّقِي	قُمْ فَأَنْعِهِ وَالْبَيْتُ ذَا الْاِسْتَارِ
أَبِي عَلِيٍّ آلِ بَيْتِ مُحَمَّدٍ	بِالطَّفِّ تَقْتَلِهِمْ جَفَاةً نَزَارِ
سُبْحَانَ ذَا الْعَرْشِ الْعَلِيِّ مَكَانِهِ	أَنْي يَكْأَبِرُهُ ذَوُوا الْاَوْزَارِ
أَبِي (قَشِيرٍ) إِنِّي ادْعُوكُمُو	لِلْحَقِّ قَبْلَ ضَلَالَةٍ وَخَسَارِ
كُونُوا لَهُمْ جَنًّا وَذُودُوا عَنْهُمْ	أَشْيَاعَ كُلِّ مَنْافِقٍ جِبَارِ
وَتَقَدَّمُوا فِي سَهْمِكُمْ مِنْ هَاشِمِ	خَيْرِ الْبَرِيَّةِ فِي كِتَابِ الْبَارِي
بِهِمُ اهْتَدَيْتُمْ فَاكْفَرُوا إِنْ شِئْتُمْ	وَهُمُ الْخِيَارِ وَهُمْ بَنُو الْاِخْيَارِ

*Ey takvalulara baş sağlığı dileyen dine başsağlığı dileyen
Kalk başsağlığı dile ona ve o Örtülü Eve*

*Muhammed'in Ehli beyti Ali oğulları mı?
Taffta Nizar'ın eşkıyaları tarafından öldürülüyor?*

*Makamı yüce arş sahibi ne yücedir
Onu hiç yüceltir mi günah işleyenler*

*Ey Kuşeyroğulları! Sizi ben davet ediyorum
Hakk'ka, sapkınlığa düşüp zarara uğramadan*

*Soylu atları sürün Muhammed soyuna yardım etmeye
Ta ki payınız Ensar'la bir olsun*

Onlara muhafız olup kendilerini koruyun

Her zorba münafiğın destekçilerine karşı

*Allah kitabında insanların en hayırlısı olan
Haşim'den payınıza düşeni almak için öne geçin*

*Siz onlar sayesinde buldunuz doğru yolu isterseniz küfre düşün
Oysa onlar en iyi olanlardır ve en iyi olanların evladıdır.*

2.1.4. Yerme

Yerme, Ebû'l-Esved'in şiirlerinde en çok kullanılan konulardan bir tanesidir. Çünkü onu kıskananlar çok olduğu gibi, kendi çevresindeki birçok arkadaşlarının yaptıkları davranışları beğenmemesinden dolayı sürekli onlara şiirle eleştiriler yapmıştır. Birçok beytinde künyesi Ebu Carud olan Salim b. Seleme isimli arkadaşını kınamıştır. Ebû'l-Esved bir vilayete vali olarak atandığında bu arkadaş kendisi ile ilişkiyi kesmişti, bunun üzerine ona hitaben şöyle dedi:

ألا يا أبا الجارود هل أنت مخبري   بأي زناد يورين عندكم قدي

سكّت فلم يبلغ بي السكت نقرة   وقلت فلم أبلغ بدم ولا مدح

وأنت قد علّمتني فعلتمته   فراق الخليل في جمال وفي صفح

*Sen ey Ebu Carud söyler misin bana,
Sizde hangi çakmakla yakarlar ateşimi.*

*Sessiz kaldım ama sessiz kalmak beni bir gagalama kadar ileri götürmedi,
Söyledim ama söyleyerek ne bir kınamaya vardım ne de bir övgüye.*

*Sen bana öğretmiş idin ben de ona öğrettim,
Dostla nasıl güzellikle ve iyilikle ayrılık olacağını.*

2.1.5. Gazel

Ebû'l-Esved'in gazel şiirleri, Cahiliye dönemindeki gazel şiirleri gibi daha çok sevgiliyi övmek ve benzeri aşk konuları içerir. Aşağıdaki beyitte, satın aldığı bir cariye'nin şaşılığı sebebiyle insanların ayıplamasından dolayı ona gazel söylemiş ve onu beğenip güzelliğine hayran kaldığını belirtmiştir:

يعيبونها عندي ولا عيب عندها   سوي أن في العينين بعض التأخر
فإن يك في العينين شيء فإنها   مهفهفة الأعلى رداح المؤخر

*Onu yanımda kötülüyorlar ancak
Gözlerindeki biraz gerileme hariç hiçbir kusuru yoktur*

*Gözlerinde bir şey olsa bile onun
Beli ince, kalçaları dolgundur*

2.1.6. Hiciv

Ebû'l-Esved'in hiciv şiirlerinin konuları belli sınırlar içerisindedir. Kötülük eden bir arkadaşını ya da borç vermeyen bir dostunu yediği şiirlerdir. Hiciv şiirlerinin bir başka konusu ise İslami değerler ve anlamlardır. İffet, emanet, doğruluk ve benzeri İslami değerler konusunda düşmanlarını ve hasımlarını yermiştir.

Bu beyitlerde Ebû'l-Esved, bir arkadaşını kötüleyerek onu yalancılıkla itham ediyor:

لَعَمْرُكَ مَا وَجَدْتُ ابا عُمَيْرٍ   صَدُوقًا فِي الْحَدِيثِ وَلَا عَلِيمًا
يُكَلِّمُنِي وَيَخْلُجُ حَاجِيَتِيهِ   لِأَحْسِبَ عِنْدَهُ عِلْمًا قَدِيمًا
جَزَاكَ اللهُ مَا يَجْزِي كَذُوبًا   أَثِيمًا قَالَ بُهْتَانًا عَظِيمًا

*Ömrüne yemin olsun ki Ebu Amr'ı
Sözünde doğru ve âlim olarak görmedim*

*Benle konuşurken kaşlarını çatar ki
Büyük bir ilim sahibi olduğunu düşünmem için*

*Allah senin mükâfatını versin
Yalancıların ve büyük iftira atanların mükâfatı ne ise*

2.2. Zühd Şiirleri

2.2.1. Allah'a Tevekkül

Ebû'l-Esved, AllahTeâlâ'ya tam ve şüphesiz bir şekilde iman edilmesi, iman eden her Müslümanın ona tevekkül etmesi gerektiğine ve kanaat ehli olmasına inanmıştır;

توكل وحمل أمرك الله إنما   تراد به أتيتك فاقنع بذي الفضل

*Allah'a Tevekkül et ve işini Ona bırak
Şüphesiz istediğin gelecek, fazilet sahibine karşı kanaatkâr ol*

2.2.2. Rızık Endişesi

Ebû'l-Esved'in bu konu ile ilgili şiirlerine baktığımızda, insanların rızık konusunda endişe etmemelerini, ellerinden geleni yaparak sonucu Allah'a bırakmaları gerektiğini savunmaktadır. Rızıkın Allah katında zaten dağıtılmış olduğunu, insan ne kadar çabalarsa çabalasın kendisine ayrılmış olanın asla değişmeyeceğine inanmıştır.

وفض إلى الله الأمور فإنه   تروح بأرزاق عليك حدود

عجبت الدنيا ورغبة أهلها   والرزق فيما بينهم مقسوم

*İşleri Allah'a havale et çünkü O,
Sana rızıklarını getirecektir.*

*Rızıkları kendilerine pay edilmişken,
Dünyaya ve insanların heveslerine şaşırdım.*

2.2.3. Tevekkül Ve Çalışmak

Ebû'l-Esved, bir işi istediğinde elinden geleni yaptıktan sonra en doğru şeyin Allah'a tevekkül etmek olduğuna inanmıştır. Bir şeyi Allah takdir etmişse hiç kimse engelleyemez.

إِذَا كُنْتَ مَعْنِيًّا بِأَمْرٍ تُرِيدُهُ   فَمَا لِلْمَضَاءِ وَالتَّوَكُّلِ مِنْ مِثْلِ

BİR ZÜHD ŞAİRİ OLARAK EBU'L-ESVED ED-DÜELİ

تَوَكَّلْ وَحَمَلْ أَمْرَكَ اللَّهُ إِنَّ مَا يُرَادُ لَهُ أَتَيْكَ أَنْتَ لَهُ مُخَلِّ

*Eğer yapmak istediğin bir iş olur ise
Yoluna devam edip tevekkül etmekten iyisi yok*

*Tevekkül et Allah'a bel bağla çünkü
Olacak olan olur, ona engel olacak kimse yoktur*

2.2.4. Takva Ve Allah'a Dua

Ebû'l-Esved, Allah'a inanan, Allah'tan korkan, muttaki kişide mutlaka bulunması gereken davranışlar olduğunu savunuyor. Ona göre Allah'a dua etmek onun Rab olduğuna, kendisinin de onun kulu olduğuna inanmasının bir göstergesidir:

وإذا طلبت من الحوائج حاجة   فادع الإله وأحسن الأعمال
فليعطينك ما أريد بقدره   فهو اللطيف لما أريد فعلاً
إن العباد وشأنهم وأمرهم   بيد الإله يقلب الأحوال

*Herhangi bir ihtiyacın olduğunda,
Allah'a dua et ve amellerini güzelleştir.*

*Gücü ile sana istediğini verecektir,
O latif ve her istediğini yapabilendir.*

*Kullar, işleri ve durumları,
Halleri döndüren Allah'ın elindedir.*

2.2.5. Doğruluk

حقق القول إذا ما قلته   واحذر من مخزاته في المجمعه
لا يكن برقك برقاً خلباً   إن خير البرق ما الغيث معه

*Bir söz söylemiş isen onu gerçekleştir
Ve toplumda seni rezil etmesinden sakın*

*Senin şimşegin sadece cezbeden bir şimşek olmasın
En hayırlı şimşek yağmur ile olandır*

2.2.6. Sevgi Ve Nefrette Orta Yol

Ebû'l-Esved, İmam Ali'nin "Sevdiğin zaman aşırıya kaçma bir gün ona kıza-
bilirsin, kızdığında da aşırıya kaçma bir gün onu sevebilirsin" sözünü esas alarak
dostluğun ve kızgınlığın sınırlı olması gerektiğini şu beyitlerle ifade ediyor:

أَحِبِّ إِذَا أَحَبَّتْ حُبًّا مُقَارِيًّا   فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَتَى أَنْتَ نَازِعٌ
وَأَبْغِضْ إِذَا أَبْغَضَتْ بُغْضًا مُقَارِيًّا   فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَتَى أَنْتَ رَاجِعٌ
وَكُنْ مَعْدَنًا لِلْجَلَمِ وَاصْفَحْ عَنِ الْأَذَى   فَإِنَّكَ رَأَى مَا عَمِلْتَ وَسَامِعٌ

*Sevdiğin zaman dengeli bir şekilde sev
Ondan ne zaman vazgeçeceğini bilemezsin*

*Kızdığında da dengeli bir şekilde kız
Ona ne zaman döneceğini bilemezsin*

*Güzel huyun madeni ol, eziyetten de uzak
Yaptıklarını görür ve işitirsin*

2.2.7. Arkadaşlık

Ebû'l-Esved, akıllı olan bir kişinin aptal olan bir insanla arkadaşlık etmekten,
onunla tartışmaktan ve onu kötülemekten uzak durması gerektiğini düşünüyor.

فَاتْرُكْ مُحَاوَرَةَ السَّفِيهِ فَإِنَّهَا   نَدَمٌ وَعَبٌّ بَعْدَ ذَلِكَ وَخِيمٌ
وَإِذَا جَرَيْتَ مَعَ السَّفِيهِ كَمَا جَرَى   فَكَلَّاكُمَا فِي جَرِيهِ مَذْمُومٌ
وَإِذَا عَتَيْتَ عَلَى السَّفِيهِ وَكَلَّمْتَهُ   فِي مِثْلِ مَا تَأْتِي فَأَنْتَ ظَلُومٌ

*Aptal ile tartışmayı bırak, çünkü o
Pişmanlık, sıkıntı sonrası ise vahimdir*

*Aptal ile bir iş yaptığın zaman
İkiniz de bu yolda kınanansınız*

*Aptalı kötüler ve kınarsan
Sonra ona uyarsan doğru davranmamış olursun*

3. EBÛ'L-ESVED ED-DÜELÎ'NİN ŞİİRİNİN KONUMU VE DERECESESİ

Âlimler ve edebiyatçılar Ebû'l-Esved Ed-Düelî'nin şiirine beğeni ve takdirle bakmışlar hiçbir araştırma ve tahlil yapmaksızın ve görüşlerini destekleyecek deliller zikretmeden onu methedip övmüşlerdir.

İbn Hallikan da : “ Onun divanı, asırlar boyunca edebiyat bilginlerinin önem verdiği (bir divandı)” demiştir.²⁷

İbn-i Esir: “ Onun şiiri güzeldir”²⁸, Suyutî ise: “ O hazır cevap bir şairdir”²⁹ demişlerdir.

Günümüz âlimleri ise Ebû'l-Esved ed-Düelî'nin şiirine, ince eleyp sık dokuyan araştırmacı ve inceleyici bir gözle bakmışlardır. Şiirinin konularıyla ilgili olarak günümüz âlimlerinin görüşlerine önceden işaret etmiştik ve yine bu meydana Ebû'l-Esved Ed-Düelî'nin sanatsal, tarihi ve sosyolojik açıdan şiirinin değerine dair günümüz âlimlerinin görüşlerine de işaret edilmesi gerekir.

Alman oryantalist Nöldeke, şöyle söylemektedir: “ Ebu'l Esved'in tarihi karakterlerle olan alakası ve yine kendi meşhur karakteri sebebiyle onun şiirine tarihsel bir etkiye sahip olması nazarıyla bakılır” ve şöyle diyerek de devam etmiştir: “Onun şiiri mana ve şiir değeri açısından zayıftır ancak çok az yerde şiiri yüksek seviyededir veya en azından sıradan bir haldedir.”³⁰

Carl Brockelmann onu Muhadram şairlerle birlikte zikretmiş ve şiiri hakkında şöyle demiştir: “Sanatsal açıdan üstün bir seviyede değildir ve ayrıca çağının durumlarına dair kayda değer tarihi bir birikim sunmamaktadır.”³¹

Abdulkerim ed-Düceylî de Ebû'l-Esved'in şiirini şu şekilde yorumluyor: “Gerçek şudur ki, bize ulaşan şiiri yaşadığı toplumu ve çevreyi tam bir şekilde

²⁷ İbn Hallikan, ebu Abbas Şemsuddin Ahmed b. Muhammed b. Ebubekir, *Vefeyat'ül-Ayan ve Ebnau Enbau zaman*, Daru Sadır, Beyrut ty, I s. 241,

²⁸ el-Cezeri, İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gabe fi Ma'rifeti's-sahabe*, III, s. 70.

²⁹ es-Suyutî, *Buğyetü'l-vu'at Fi Tabakati'l-lugaviyyin ve'n-nuhat*, II s. 22.

³⁰ Nöldeke,Theodor, “Ebû'l-Esved Şiiri”, *Alman Doğu Dergisi*, 1864, c.8, s. 232.

³¹ Carl, Brockelmann, *Tarih'u-l-edebi'l-Arabi*, Dar'ül-mearif, Mısır ty, 7. Baskı, I, s. 172.

temsil edememektedir. Toplumun içinde bulunduğu sorun ve sıkıntıları çözememektedir. Yaşadığı toplumda ümmeti ilgilendiren derin olaylar olmuşken bunun yansıması nerede? Dört halife döneminden sonra Emevi devletine olan geçişte ve sonrasında ümmeti yaralayan fitneler nerede? Allah resulünün vefatı ve sonrasında meydana gelen hadiseler nerede? Hz. Osman'ın halifeliği zamanında ortaya çıkan olaylar nerede?"³²

SONUÇ

Ebû'l-Esved ed-Düelî'nin hayatını ve şiirini işlenirken çıkardığımız sonuçlar şu şekildedir:

Ebû'l-Esved'in ismi ve künyesinde pek çok ihtilaf bulunsa da çoğu tabakât kitaplarında ismi; Zalim b. Amr b. Süfyan b. Cendel b. Yamer olarak geçmektedir.

Ebû'l-Esved birçok ilim dalı ile meşhur olmuştur. Muhaddis, Ravî, şair ve dilci yönleri ön plana çıkmıştır

Zühd şiiri Sadr'ul-İslam döneminde her ne kadar gelişmeye başlamış olsa da, Emevi döneminde olduğu kadar ön plana çıkmamıştır. Bunun en önemli nedeni dinî ve siyasî etkenlerdir.

Yapılan araştırma ve incelemelerde, şiirlerinin sanatsal yönü veya şiir sanatı anlamında çok da takdir edilen bir şair değildir.

Şiirinde Cahiliye dönemi sanatlarını kullanmış olsa da, cahiliye dönemi şiirleri ve şairleri mertebesine ulaşmamış Edebi yönden zayıf kalmıştır.

Ebû'l-Esved uzun yıllar yaşamasına, Hz. Peygamber, dört halife ve sonrasındaki döneme şahit olmasına rağmen ve İslam dünyasının başına gelen büyük musibet ve olayları görmesine rağmen şiirlerinde tarihe tanıklık edecek hiç bir şeyi ele almamıştır. Şiirlerinde daha çok kendisinden bahsetmekte olup, günlük hayatında karşılaştığı durumlara atfen yazdığı konuları işlemiştir. Ayrıca şiirinde ahlak, takva, Allah'a tevekkül etmek gibi dini ve zühd konularını işlemiştir.

---

³² Düceyli, Abdülkerim, *Divanu Ebi'l-esved*, s. 32.

BİR ZÜHD ŞAİRİ OLARAK EBU'L-ESVED ED-DÜELİ

Ebû'l-Esved'in şiirlerinin en büyük özelliklerinden birisi de Hz. Ali'yi övmesi ve Hz. Ali'ye dil uzatanları da kınamasıdır. Çünkü Ebû'l-Esved, Hz. Ali'yi ve Ehli Beyti sevdiğinden ötürü onun taraftarlarından sayılıyordu.

Ebû'l-Esved, dilci ve nahivci olmasından dolayı şiirlerinde, şiirin sanatsal ve edebi özelliklerinden çok şiirlerini dil ve dilin güzellikleri ile yazmıştır. Dolayısı ile şiirleri edebi açıdan yüksek bir mertebeye sahip olmasa da dil açısından kusursuzdur. Birçok nahiv âlimi, kitaplarında onun şiirlerini şahit olarak göstermiştir. Bu da şiirlerinin dil açısından ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.

Ebû'l-Esved, hikmet, Allah'a tevekkül, takva, doğruluk gibi İslam dininin güzel saydığı amelleri şiirlerine konu etmiştir.

Ebû'l-Esved şiirlerinde, Vasıf, Medih, Yeme ve Hiciv gibi cahiliye dönemi şairlerinin kullandığı bütün şiir sanatlarını kullanmıştır. Ancak islamî bir kimliğe sahip olduğu için hiciv şiirleri çok azdır. Ancak bu türleri kullanmış olması, onun cahiliye dönemi şiirleri ile aynı değerde tutmak doğru değildir. Çünkü şiirleri edebi yönden onlardan çok düşük seviyededir. Arap şiirine edebi ve üslup açısından yeni bir şey katmamıştır.

Ebû'l-Esved'in şiirlerinde eski Arap geleneği olan Cahilî şiirinde var olan geleneksel kaside yapısı yoktur. Doğrudan maksadını ortaya koyar. Günlük yaşantısında karşılaştığı olaylara doğrudan verdiği cevaplardır. Cahiliye döneminden etkilenmiş olması nedeniyle şiirlerinde bu dönemin etkileri görülmektedir.

Şiirleri dil bilgisi açısından eksiksiz ve doğru olsa da, şiirin ana temalarından olan his ve hayalden yoksundur.

KAYNAKÇA

- Carl, Brockelmann, *Tarih'u-l-edebi'l-Arabi*, Dar'ül-mearif, Mısır, t.y.
- Dayf, Ahmed Şevkî Abdüsselâm, el-Medarisü'n-nahviyye, Darü'l-mearif, Mısır, t.y.
- Dücenî, Fethî Abdulfettah, *Ebu'l-Esved ed-Düeli ve Neşet'ün-nahv'il-Arabi*, Maktabat'ül-camiat'ül-melik Abdulaziz 1974, 1.baskı.
- el-Askalanî, Ebu'l-Fadl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Hacer, *el-İsâbe Fi Temyizi's-Sahâbe*, Mektebetü'l-asriyye, Beyrut, t.y.
- el-Askalanî, İbnü'l-Hacer, *Tehzibu't-tehzib*, Müessesetü'r-risale, Beyrut, t.y.
- el-Azamî, Ebu Meryem b. Muhammed, *el-Hicecu'd-Damiğat li Nakdi Kitabi'l-meraciat*, Daru's-sadik-Daru'l-iman, b.y.y, t.y.
- el-Cezeri, İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gabe fi Ma'rifati's-sahabe*, b.y.y, t.y.
- el-İsfahanî, Ebu'l-Ferec Ali b. Hüseyin, *Kitabu'l-eğani*, Daru Sadır, Beyrut, t.y.
- el-Kalkaşandî, Ebu Abbas Ahmed, *Nihayet'ül Ereb Fi Marifeti Ensabi'l-Arab*, daru'l-kitab Lübnanî, Beyrut, t.y.
- el-Mamekânî, Abdullah, *Tenkibu'l-mekal Fi İlmi'r-ricat*, Müeessese Al Beyt li İhyai't-tü-ras, b.y.y, t.y,
- el-Miğravî, Muhammed b. Abdurrahman, *Mevsûatu Mevakifi's-selef Fi'l-akideti ve'l-men-heci ve't-Terbiyeti*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, Kahire 2007.
- es-Suyutî, Buğyetü'l-vu'at Fi Tabakati'l-lugaviyyin ve'n-nuhât, II b.y.y, t.y.
- es-Suyutî, Celaluddin Abdurrahman, *Buğyetü'l-vu'at Fi Tabakati'l-lugaviyyin ve'n-nuhât*, Dâr'ül-fikr, Beyrut, t.y.
- es-Sükkerî, Ebû Saîd el-Hasen b. el-Hüseyin b. Ubeydillâh el-Atekî (1998), *Divanu Ebi'l-Esved ed-düeli*, Mektebet'ül-hilal, thk. Şeyh Muhammed Hasan Âl Yasin.
- ez-Zebîdî, Muhammed b. El-hasan, *Tabakat'ün-nahviyyin ve'l-luğaviyyin*, Darü'l-mearif, b.y.y,1984.
- ez-Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddin b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris, el-A'lam Kamus Teracim Li Eşheri'r-ricat ve'n-Nisa min'l-Arab ve'l- mustağribin ve'l-müsteşrikin. b.y.y, t.y.
- İbn Hallikan, ebu Abbas Şemsuddin Ahmed b. Muhammed b. Ebubekir, *Vefeyat'ül-Ayan ve Ebnau Ebnai'z zaman*, Dar'us-sadır, Beyrut, t.y.
- İbnü'l-Cezeri, *Gayetü'n-nihaye fi Tabakati'l-kurra*, Darü'l-kütüb'i'l-ilmiyye, Beyrut, t.y.
- Nöldeke,Theodor, *Ebu'l-Esved Şiiri Makalesi*, Alman doğu dergisi, 1864.